

מינוף של הישגים אלו כדי לנהל משא ומתן שיוביל ליישוב הסכסוך, תוך התחשבות בזכויות הקולקטיביות של העמים. ואולם, טוען לוסטיק, ההצלחות הצבאיות הובילו את ישראל להרחבת דרישותיה, כולל לדרישת שטחים נוספים, ערובות ביטחוניות ואף הכרה בלגיטימיות של הרעיון הציוני (עמ' 22-23; 140). כך נמנע הסיכוי להגיע לפשרות הנחוצות להסכם שלום. במקום זאת אומצה מדיניות של התפשטות טריטוריאלית, שהובילה להחמצת הסיכוי לפתרון שתי המדינות (עמ' 26).

בפרק השני מנתח לוסטיק את המרכיב השני, שבו הוא תולה את הדחייה של מציאת פתרון של פשרה. הוא מכנה זאת Holocaustia ("שואתיות"), קרי השואה כתזכורת לאיום התמידי שיהודים נמצאים בצילו ולכך שאסור לסמוך על הגויים (עמ' 37). תפיסה זו, שהיא התפיסה השלטת בציבור היהודי במדינה, מובילה לדעתו להתגברות של רגשות פחד, חשד ושנאה כלפי ערבים, ולכך שהמונח פשרה הפך למילה גסה. כך סוכלה האפשרות להגיע לפתרונות של שלום (עמ' 140).

בפרק השלישי מציג לוסטיק את המרכיב השלישי שהוביל מבחינתו למותו של פתרון שתי המדינות, והוא התמיכה הבלתי מסויגת של הממשלים האמריקאיים במדינת ישראל, בשל כוחו העצום של הלובי הפרו-ישראלי בארצות הברית. כתוצאה מכך ארצות הברית לא דחפה את ישראל לבצע פשרות כואבות כדי לקדם את השלום, וישראל הבינה כי תוכל לאמץ כל מדיניות מבלי שתיפגע התמיכה האמריקאית. כך התחזקו הגורמים הימניים ותומכי ההתנחלויות ונחלשו הגורמים המתונים ומחנה השלום, לאחר שאזהרותיהם החוזרות שמדיניות ישראל תוביל לאובדן התמיכה האמריקאית לא התממשו (עמ' 70-71; 140).

בפרק הרביעי מתאר לוסטיק את קריסתה בפועל של פרדיגמת של שתי המדינות. הסיבה העיקרית, בראייתו, היא המספר הגדל של ההתנחלויות והמתנחלים, שהפך את מפעל ההתנחלויות לבלתי הפיך. במקביל, מחנה השלום בישראל קרס והימין התחזק. לוסטיק מציג ניתוחים של מספר תומכים בפתרון שתי המדינות, אשר מציגים בפירוט את כל המכשלות שבעטיין פתרון זה אינו ניתן למימוש, ובכל זאת נצמדים לפתרון זה בתור הפרדיגמה השלטת, בשל המשמעויות ההרסניות למדינת ישראל של החלופה של יצירת מדינת אחת. בכך, טוען לוסטיק, נעשה ערבוב בין הרצוי והמצי. החשש מפני התוצאות הקשות של נטישת התקווה לשתי מדינות אינו יכול להוות הצדקה להמשך קיומה של תקווה בלתי מבוססת זו (עמ' 118).

בפרק החמישי מציג לוסטיק את התזה המרכזית שלו, שלפיה רעיון שתי המדינות הפך לפנטזיה חסרת

מותו של פתרון שתי המדינות וחלופת המדינה האחת מנקודת מבטו של פוסט־ציוני

פנינה שרביט ברוך

המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

שם הספר: Paradigm Lost – From Two-State Solution to One-State Reality

מאת: Ian S. Lustick

מו"ל: University of Pennsylvania Press

שנה: 2019

מס' עמודים: 194

פרופ' איאן לוסטיק מאוניברסיטת פנסילבניה, שמתמחה בהיסטוריה מודרנית ובפוליטיקה של המזרח התיכון, מנתח בספרו את מות הפרדיגמה של שתי מדינות כפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני. במקומה נוצרה לדבריו מציאות של מדינה אחת, ובה יש למקד את הדיון העכשווי. לגישתו, הדגש צריך להיות אפוא על מציאת דרכים לחיים משותפים של יהודים וערבים בין הירדן לים בשוויון מלא.

בשלושת הפרקים הראשונים של הספר מציג לוסטיק שלושה גורמים מרכזיים שהביאו, בראייתו, לאובדן הסיכוי ליישם פתרון של שתי מדינות. בפרק הראשון הוא מנתח את המדיניות הציונית של "קיר הברזל", שמטרתה העיקרית להפגין עוצמה שתבלום כל התקפה על ישראל ותיצור הבנה מצד מדינות ערב כי עליהם להסכים עם קיומה של מדינת ישראל. בשלב הבא נדרש

מלאות בתנאים שמיועדים למנוע מימוש זכויות אלו בפועל. עם זאת, לדבריו מהלכים כאלה יובילו בסופו של דבר לשוויון מלא, כפי שמלמדת ההיסטוריה, למשל ביחס לשחורים בארה"ב (עמ' 146). זאת בין היתר מכיוון שיהודים פרוגרסיבים בישראל יצטרפו למאבקם של הערבים לשוויון כדי להבטיח את שימור הדמוקרטיה בישראל (עמ' 149).

הפגם המרכזי בספרו של לוסטיק הוא ההתמקדות המוחלטת באחריותה של ישראל למבוי הסתום שנוצר בניסיונות לסיים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

הפגם המרכזי בספרו של לוסטיק הוא ההתמקדות המוחלטת באחריותה של ישראל למבוי הסתום שנוצר בניסיונות לסיים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. מדובר בפגם מהותי ביותר שכן לוסטיק מתמקד רק בצד אחד של הסכסוך, כך שנוצרת תמונה מעוותת של המציאות. לדידו, הפלסטינים הם הקורבן המובהק שיש לו תפקיד פסיבי בלבד בסכסוך. התיאור ההיסטורי של הסכסוך המובא בספר מותאם לתפיסה זו. כך למשל, לוסטיק "שוכח" לציין שישראל קיבלה את תוכנית החלוקה ב-1947 והערבים הם שדחו אותה (עמ' 18); מלחמת יום הכיפורים מתוארת כניסיון של מדינות ערב לכפות על ישראל משא ומתן (עמ' 7; 21); האינתיפאדה השנייה, גל הטרור הפלסטיני שהוביל לפיגועים מדי יומיים-שלושה במרכזי האוכלוסייה של ישראל, מוזכרת מספר פעמים ללא כל פירוט של עוצמת הפגיעה בישראל, ולעיתים תוך התייחסות רק לתגובה הישראלית הכוחנית (עמ' 25; 85). באותו אופן, הניסיונות של ישראל לסיום הסכסוך מתוארים בקצרה, אם בכלל. כך פסגת קמפ דייויד משנת 2000 מוצגת כניסיון סרק ישראלי לסיים את הסכסוך (עמ' 25; 101), אף שהנשיא קלינטון עצמו קבע שהפלסטינים הם שהכשילו את הפסגה; ההתנתקות מרצועת עזה, שהובילה להשתלטות החמאס על רצועת עזה וירי רקטות מתמשך משם על ישראל, אינה מוזכרת כמעט; וגם תהליך אנאפוליס, שבמסגרתו הציעה ממשלת אולמרט הצעות מרחיקות לכת שנדחו על ידי הפלסטינים, מוזכר לראשונה בעמ' 102 ללא כל פירוט. באופן דומה, לוסטיק אינו מתייחס להסכמי השלום שישראל חתמה עם שכנותיה, כולל לעובדה שהסכימה לוותר על חצי האי סיני במסגרת הסכם השלום עם מצרים.

אופן ההצגה בספר גורם לכך שישראל מצטיירת כישות כוחנית, דורסנית, שחושדת ללא כל בסיס בכל מי שאינו יהודי, לוקה בפרנויה שנובעת מטראומת השואה ומתעלמת מכל איתותי השלום של מדינות

סיכוי ולכן יש להמיר את העיסוק בו לדיון במצב האמיתי הקיים, שהוא מציאות של מדינה אחת (One-State Reality). לגישתו, למעשה קיימת היום מדינה אחת בין הים לירדן שנשלטת על ידי ישראל. במדינה זו מתגוררים 6.5 מיליון ערבים: 1.5 מיליון הם אזרחי המדינה ובעלי זכויות פוליטיות ואזרחיות מלאות, אך במעמד נחות בכל הנוגע לגישה למשאבים והזדמנויות למימוש זכויותיהם; 350 אלף פלסטינים תושבי מזרח ירושלים הם תושבי המדינה אך לא אזרחיה; שני מיליון תושבים פלסטינים ברצועת עזה חיים בגטו הסגור מן העולם ונשלט על ידי ישראל; ו-2.7 מיליון פלסטינים בגדה המערבית מתגוררים במקבצים של ישובים תחת משטר המאפשר לישראל להגביל את תנועתם. לצידם חיים 620 אלף מתנחלים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים במקבצים משלהם, כשהם נהנים מחסינות וממלוא הזכויות הפוליטיות של האזרחים הישראלים "מהמחלקה הראשונה". הרשות הפלסטינית, המוצגת כגוף עצמאי, למעשה מתפקדת כגורם המסייע לישראל לשמור על הביטחון כדי להגן על המקורבים אל הרשות, וכן כקבלן ביצוע של ממשלת ישראל למשימות שישראל אינה מעוניינת לעסוק בהן בעצמה (עמ' 123-124).

לוסטיק טוען כי כאשר בוחנים את המציאות של מדינה אחת כפרדיגמה שלטת ומפסיקים לרדוף אחר מקסם השווא של שתי המדינות, אזי אין צורך להמשיך לעסוק בניסיונות חסרי תוחלת למנוע את התפשטות ההתנחלויות ולמצוא דרך לייצר הפרדה פיזית בין הישובים היהודיים והערביים, ובמקום זאת יש להתמקד בדרישה לשוויון זכויות מלא, כולל שוויון בהקצאת משאבים, שיכון ותעסוקה לכל שוכני המדינה (עמ' 131). בהקשר זה לוסטיק משבח את תנועת החרם נגד ישראל (BDS), שמדגישה את הדרישה לשוויון זכויות תוך ערעור התביעה של ישראל להיות חברה לגיטימית בקהילה הבינלאומית, כל עוד היא ממשיכה להפלות לרעה כל מי שאינו יהודי (עמ' 129).

לוסטיק מותח ביקורת קשה על המדיניות הישראלית של "ניהול הקונפליקט", שמתבטאת לדבריו בהתנהלות ברוטלית כלפי הפלסטינים, ובמקביל בטיפוח התפיסה שלפיה הפלסטינים אינם מהווים פרטנר לשלום וביצוע מעשים בשטח שמבטיחים את כישלונם של כל משא ומתן על שתי מדינות. זאת תוך הסתייעות בתמיכתה של ארצות הברית, שמגינה על ישראל מפני ניסיונות להפוך אותה למדינה מצורעת בזירה הבינלאומית (עמ' 141). לאחר ניתוח ביקורתי זה מציע לוסטיק מוצא אופטימי, בראייתו, למצב הנוכחי. הוא מציין שגורמים בימין הישראלי תומכים בהצהרותיהם בפתרון של מדינה אחת שוויונית, הגם שחלקם כורכים מתן זכויות אזרחיות

ה-BDS (עמ' 129), תנועה שמטרתה העיקרית היא לפרק את מדינת ישראל, הרי יש לקרוא בזירות את הניתוח הביקורתי שלו לגבי ישראל.

מעבר לכך, העתיד האוטופי שמצייר לוסטיק, של מדינה אחת דמוקרטית ושוויונית, מתעלם מעומק השסעים והאיבה בין הצדדים. בהתאם לתפקיד הפסיבי שהפלסטינים ממלאים לאורך כל הספר, אין כמעט אזכור לקיומו של חלק נרחב בציבור הפלסטיני שכלל אינו מוכן לקבל את נוכחותם של יהודים במרחב, את הרקע הדתי ותפיסות העולם של ארגוני אסלאם מיליטריסטיים כגון חמאס ואת העוינות העמוקה הקיימת כלפי ישראל וישראלים. מעבר לאלה, המחשבה כי מדינה עם רוב ערבי ומיעוט יהודי תהיה דמוקרטית ואף ליברלית במהותה נדמית כמנותקת מן המציאות לא פחות מהאופן שבו לוסטיק מצייר את פתרון שתי המדינות.

למרות כל אלה, לספר חשיבות בכך שהוא מציב מראה המאפשרת לראות כיצד ישראל מצטיירת בעיניהם של יהודים פרוגרסיבים בארצות הברית ובעיני גורמים ליברליים ברחבי העולם. מעבר לכך, הניתוח בספר ביחס לסיכוי הדועך ליישום פתרון שתי המדינות ובדבר הסכנות שבהמשך היסחפות לעבר מדינה אחת – ראוי שישמש תמרור אזהרה לכל מי שחרד לעתידה של המדינה.

פנינה שרביט ברוך היא חוקרת בכירה וראש התוכנית למשפט וביטחון לאומי במכון למחקרי ביטחון לאומי. שימשה ראש מחלקת הדין הבינלאומי בפרקליטות הצבאית והייתה אחראית על הייעוץ המשפטי לגורמים הבכירים בצה"ל ובמשלה בנושאים הנוגעים, בין היתר, לדיני לחימה, לדיני תפיסה לוחמתית ולהיבטי משפט בינלאומי של פעילות צה"ל. השתתפה כיועצת משפטית במשלחת הישראליות למשא ומתן עם הפלסטינים החל משנת 1993, ובמשלחת למשא ומתן עם סוריה. pninasb@inss.org.il

ערב והפלסטינים שוחרי השלום. אפילו אם נקבל את הקביעה שיהודים אכן חשים שהם נמצאים תחת איום קיומי מתמיד, בין היתר לאור מאות שנות רדיפה, הרי שכפי שמלמדנו ג'וזף הלר ב"מלכוד 22", העובדה שהם פרנואידים אין משמעה שלא רודפים אחריהם. האיום הקיומי אינו מדומה – הוא אמיתי. החששות הביטחוניים נובעים מאיום מוחשי, מקיומם של אויבים שאינם מכירים בזכותה של ישראל להתקיים ומסבבים רבים של אלימות ולחימה נגדה. נוסף על כך, בכל פעם שישאל נסוגה משטח – בין בגדה, במסגרת תהליך אוסלו ובין מרצועת עזה בהתנתקות – היא מצאה עצמה תחת מתקפות קשות של טרור וירי רקטות. אין זה אומר שמדיניותה של ישראל חפה מביקורת ושאין בכל זאת מקום לפשרות טריטוריאליים, אולם התעלמות מוחלטת ממצאות זו והטלת האשמה על ישראל באופן בלעדי פוגעת בתוקף הטיעונים של הספר.

לספר חשיבות בכך שהוא מציב מראה המאפשרת לראות כיצד ישראל מצטיירת בעיניהם של יהודים פרוגרסיבים בארצות הברית ובעיני גורמים ליברליים ברחבי העולם.

זאת ועוד, לוסטיק גם נמנע כמעט מלהזכיר את הדרישות הפלסטיניות המקשות על השגת פתרון של פשרה, כגון ההתעקשות על זכות השיבה. נדמה כי בראייתו זוהי דרישה מוצדקת. כך לוסטיק מותח ביקורת על מי שמצפה כי תנועת ה-BDS תמקד את ביקורתה בכיבוש של הגדה ובהתנחלויות, ומסביר שמדיניות ההתנחלויות היא למעשה המשך טבעי של מה שמדינת ישראל היא במהותה: "מדינת מתנחלים שתלטנית" (an expansionist settler state) (עמ' 118). כאשר זו נקודת המוצא של הכותב וכשברורה אהדתו לתנועת